

דפי עיון

בעלות על ספר תורה מתקופת השואה

לראובן נודע שנמצא ספר התורה של סבו (והוא עצמו יורש, בן אחר בן). הסב הוגלה בתקופת השואה למחנה ריכוז, ונהרג על קידוש השם. כמה שנים קודם לכן – הפקיד הקב את ספר התורה בבית הכנסת, באזור שנחרב אח"כ במלחמה. עתה נמצא הספר (הכולל את כל הסימנים המוכיחים את בעלות המשפחה) ברשות רופא בגרמניה, יהודי "בעל זיקה למסורת" כדבריו, המספר שקיבל את הספר במתנה מגוי גרמני, כהוקרה על ריפוי בנו והצלת חייו. אותו רופא מצהיר, שאמנם רצונו לשמור את ספר התורה לעצמו, ואפילו להכניסו לשימוש בביכנ"ס סמוך למגוריו, אבל אם בית דין של תורה יורה לו למסור את ספר התורה לראובן – יעשה זאת בנכונות מלאה. האם יכול ראובן לדרוש מהרופא את ספר התורה?

בס"ד

- השבת אבידה, גזל וכיבוש מלחמה ב
- מושגי יסוד: הפקר ויאוש ב
- סוגיית זוטו של ים ג
- סוגיית יאוש שלא מדעת ה
- מדוע אבידת "זוטו של ים" היא של המוצא ו
- יאוש שלא מדעת בזוטו של ים ז
- קניין לגוי ביאוש ח
- דין חפץ שנפסקה מציאותו כ"זוטו של ים" ט
- מתי נקרא הממון "זוטו של ים" י
- סוגיית שיירה שעמד עליה גייס יא
- הגדרת חפץ כנקנה בתורת כיבוש מלחמה יב

מעבר משורת הדין ללפנים משורת הדין.....יז
השבת הספר מכוח "לפנים משורת הדין".....טו
כפיה על לפנים משורת הדין.....טז
ש"ך וקצות: תקנה אחת או כמה תקנות.....יז
סיכום ומסקנות.....יח

הערה: הדברים נכתבו לצורך לימוד, ובשום אופן לא להלכה

כמה נושאים להגדרת האובדן

שיעור זה עוסק בחפץ שאבד מבעליו בנסיבות חמורות של מלחמת העולם ונסיון להשמדת עם. החלק הממוני של מאורע זה ניתן להיות נדון בכמה דרכים, כדלקמן:

השבת
אבידה,
גזל
וכיבוש
מלחמה

- דיני **השבת אבידה**, המגדירות את החפץ כאבוד, כמופקר, כלאחר יאוש, כזוטו של ים, כעומד ליאוש, יאוש שלא מדעת, ועוד הגדרות, המשפיעות על דיני השבת אבידה, הן מעיקר הדין והן לפנים משורת הדין.

השבת
אבידה

- דיני **גזל**, שקבוצת ליסטים מתנפלת על שיירה או על עיר ובוזזת את רכושה, וניתן לדון בכלים של יאוש, שינוי רשות, מכירה או מתנה לקונה ועוד. השבת הגזילה תהיה או מעיקר הדין או מכוח תקנת השוק.

גזל

- דיני **כיבוש מלחמה**, הגורמת להעברת בעלות נכסי הנכבש להיות נכסי הכובש, ויש בזה קניין גמור.

כיבוש
מלחמה

חלק גדול מהרשימה הנ"ל אמורה להיכלל בס"ד בשיעור שלפנינו (ובעיקר נעמוד על החלקים הקשורים לדיני אבידה).

מושגי יסוד: הפקר ויאוש

כדי לפשט את מהלך השיעור, לבל נקטע את הרצף בהפסק של תרגום מונחים, הבה נגדיר מראש את המושגים המרכזיים בשיעורנו, ואלו הם:

- הפקר: מציאות שאדם מפקיע את בעלותו מהנכס. לדוגמה (כבמשנה במסכת נדרים דף מ"ג). אדם אומר על פירותיו "הרי הם מופקדים לכל מי שיחפוץ". הביאור הפשוט הוא שמצב זה הוא שאין שום רשות על הנכס. יש במפרשים הלומדים שהפקר הוא רשות בפני עצמו (כמו בהקדש, שהחפץ שייך להקדש, כך חפץ מופקר שייך לרשות הפקר). נדון נוסף הוא אופן הקניין המוציא להפקר – אם הוא כקניין רגיל או שהוא סוג של נדר [להרחבת נושא ה"הפקר" – יעוין בדרכי משה (דרך הקניינים ב-יב), שיעורי רבי שמואל (קידושין עמוד קמ"ה), פרי משה (קניינים לז-ב)].
- יאוש: אדם אינו מאמין שהחפץ שאבד – יחזור ויימצא, ואומר מילים כגון "וי לחיסרון כיס" (כבגמרא במסכת בבא מציעא דף כ"ג). ונחלקו הראשונים אם יאוש הוא הפקר גמור, או שהוא מהווה היתר זכיה לעולם (ויעוין בנתיבות המשפט סימן רס"ב-ג להעמקה בנושא זה). ומכל מקום – בוודאי שהמוצא חפץ לאחר יאוש – יכול לזכות בו לעצמו (ובתוספות במסכת בבא מציעא דף כ"ז. ד"ה מה) הביאו שני מקורות לזכיה זו מדאורייתא: א. מהפסוק "וכן תעשה לשמלתו" – מה שמלה מיוחדת שיש בה סימן ואין הבעלים מתייאשים – אף כל דבר שאין מתייאשים חייב להחזיר, אך כשמתייאשים – פטור מלהחזיר. ב. מהירושלמי בתחילת מסכת בבא מציעא לומד מהפסוק "אשר תאבד ממנו ומצאתה" – מי שאבודה ממנו ומצויה אצל כל אדם, יצא יאוש בעלים שאבוד ממנו ומכל אדם, וכן דעת רש"י (במסכת בבא קמא דף ס"ו. ד"ה מוצא) כשיטת הירושלמי). ובביאור טעם היתר הזכיה לכל אדם – כתב בשערי יוסף (שער ה-ב, ד"ה ונלענ"ד) שכיוון שהבעלים חושב שלא יחזור אליו עוד – כבר אינו חס עליו, ואינו מקפיד אם יטלנו אחר, ומתרצה שכל אדם יזכה בו. וחדשה התורה שהתרצות זו – אף שהיא בעל כורחם של הבעלים – מועילה.

הפקר

יאוש

סוגיית זוטו של ים

זוטו של ים

מושג מרכזי בסוגייתנו (הראוי לפיסקה עצמאית, מחמת גודלו ומחמת חשיבותו בשיעור זה) – "זוטו של ים".

שלושה מקורות (וכולם בפרק "אלו מציאות", זה ליד זה), מגלים לנו גדר הלכתי חדש, המוצג כמציאות של אובדן כפוי של חפץ, כדלקמן:

- **בגמרא** (במסכת בבא מציעא דף כ"א): אבידה שבזוטו של ים ובשלוליתו של נהר – לכולי עלמא **אע"פ שיש בו סימן – התורה התירתו**. ורש"י פירש **"זוטו של ים"** הכוונה למקומות על שפת הים, שדרך הים לחזור לאחוריו ולשטוף עימו את מה שמוצא שם (והמילה "זוטו" מלשון "זוטא" שהוא בחז"ל הגדרת דבר גדול, כמו שמצאנו בגמרא במסכת מגילה דף ט. לגבי תרגום השבעים לתלמי המלך, שתרגמו "אצילי" כ"זאטוטי", בניגוד להבנה המקובלת בעברית ש"זוטא" הוא קטן), ו**"שלוליתו של נהר"** הכוונה לשטיפת הנהר כשהוא גדל, ויוצא חוץ לגדותיו, ושולל שלל ושוטף את כל הנמצא.
- **בגמרא** (במסכת בבא מציעא דף כ"ב): אמר רבי יוחנן משום רבי ישמעאל בן יהוצדק: מניין לאבידה ששטפה נהר שהיא מותרת, שכתוב: "וכן תעשה לכל אבידת אחיך, אשר תאבד ממנו ומצאתה" – מי שאבודה ממנו ומצויה אצל כל אדם, יצאה זו שאבודה ממנו ואינה מצויה אצל כל אדם.
- **בגמרא** (במסכת בבא מציעא דף כ"ד): רבי שמעון בן אלעזר אומר: המציל מן הארי ומן הדוב ומן הנמר ומן הברדלס, ומן זוטו של ים ומשלוליתו של נהר הרי אלו שלו, מפני שהבעלים מתייאשים מהם.

שטיפת
הים
והנהר

אבודה
ממנו
ומהשאר

יאוש
בעלים

ובקצרה: "זוטו של ים" מייצג את כל המקרים, שבהם החפץ **נלקח מהאדם נגד רצונו**, ונמצא במקום **הרחוק מאפשרות זכייה** לבעליו או לשאר בני אדם, ולכן הבעלים מתייאש (וגם אם באופן ספציפי אינו מתייאש – בטלה דעתו אצל כל אדם), והחפץ מתנתק מקשריו אל בעליו הקודם, ומכאן ואילך מי שמוצא את החפץ לאחר נפילתו למציאות זו – **יכול** (מעיקר הדיון) **לזכות בו, אפילו שיש בו סימן**.

ובשולחן ערוך (סימן רנ"ט-ז): המציל מהארי והדוב וזוטו של ים (פ') לשון ים החוזר לאחוריו עשרה או ט"ו פרסאות ושוטף כל מה שמוצא בדרך חזרתו וכן עושה בכל יום) ושלוליתו של נהר (פ') כשהנהר גדל ויוצא על גדותיו ופושט רש"י) הרי אלו שלו, אפילו הבעל עומד וצווח. **וברמ"א**: מכל מקום – טוב וישר להחזיר וכו' (ועוד נרחיב בס"ד את דברי הרמ"א).

ובענייננו – אם מציאות ספר התורה הוא "זוטו של ים" – לא יעזור שיש בו סימנים, **ומעיקר הדין הרי הוא של מוצאו** (ולפי הרמ"א – עדיין יש מקום להשיב מ"לפנים משורת הדין" כבהמשך השיעור בס"ד).

סוגיית יאוש שלא מדעת

המושג האחרון שנוכר בשלב זה – שלב ההקדמה – הוא המושג **יאוש שלא מדעת**.

יאוש
שלא
מדעת

הגמרא (במסכת בא מציעא דף כ"א:) עוסקת בסוגיה המפורסמת **יאוש שלא מדעת**, שנחלקו אביי ורבא לגבי אבידה **שאין בה סימן**, ולכן היא **עומדת ליאוש**, דהיינו: מיד כשיידעו הבעלים על העובדה שהחפץ אבד מהם – הסברה הרגילה הוא שיהיה יאוש. אלא שבשלב זה – עדיין הבעלים לא ידעו שהחפץ אבד. האם מותר לזכות בחפץ זה כבר בשלב ראשון זה – אביי אומר: **יאוש שלא מדעת – לא הוי יאוש** (והזכירה בו אסורה בשלב זה, עד שיתברר שנודע לבעל החפץ על האבידה, ואם קדם זכה – "באיסורא אתא לדיה", ולא יוכל לזכות בחפץ גם לאחר יאוש הבעלים), ורבא אומר **יאוש שלא מדעת – הוי יאוש**, ויכול המוצא לזכות בו מיידיית. וכידוע – **הלכה כאביי** (ביע"ל קג"ם, ובכללו סוגיה זו).

מחלוקת
אביי
ורבא

ובשולחן ערוך (סימן רס"ב-ג) פסק ש"**יאוש שלא מדעת – לא הוי יאוש**", ואלו דבריו: אין המוצא מציאה חייב להכריז, אלא (רק) **בדבר שיש בו סימן** בגופו, או שראוי ליתן סימן במקומו, או בקשריו, או במניינו, או במידתו, או במשקלו. אבל אם אין בו שום סימן אפילו במקומו (כגון שניכר שלא הונח שם בכוונה אלא דרך נפילה בא שם) – אם הוא דבר שיש לתלות **שבעליו הרגישו בו** מיד כשנפל ממנו (או מחמת כובדו או מחמת חשיבותו, ותמיד היה ממשמש בו ומרגיש כשנפול) – הרי הוא של מוצאו, שהרי נתיימש מיד כשידע שנפל, כיוון שאין בו סימן **ובא לידו בהיתר**, כיוון שנתיימשו בעליו. ואם לאו – **צריך להחזיר אע"פ שנתיימש אחר כך**, כיוון שבא לידו קודם יאוש.

חשוב להזכיר בשלב זה, שהגמרא מציבה את **גבולות הסוגיה** משני צדדיה, כדלקמן:

- **באבידה שיש בה סימן** – אין חולק ש"יאוש שלא מדעת – **לא הוי יאוש**" (כלומר: אפילו שהבעלים עדיין לא יודעים על אובדן החפץ – לפי כולם אי אפשר לזכות בו), כיוון שאנו מניחים **שהבעלים לא עתיד להתיימש** מהחפץ, שכן יש בו סימן.
- **באבידה שנפלה ל"זוטו של ים"** – אין חולק ש"יאוש שלא מדעת – **הוי יאוש**" (כלומר: לפי כולם אפשר לזכות בחפץ), כיוון שהמציאות מלמדת **שהחפץ לא עתיד להימצא** – התורה התירתו, ואפילו שיש בו סימן.

זוטו של ים

ובענייננו – יש כמה השלכות למושג זה לגבי הגדרת הבעלות על ספר התורה. כגון: אם נגדיר את החפץ לא כ"זוטו של ים", אלא כחפץ שאבד **טרם ידיעת הבעלים** על אבידה זו – א"כ יש בזה "יאוש שלא מדעת", וכיוון שיש בו סימן – אין חולק ש"לא הוי יאוש". א"כ מוצא החפץ וכל המחזיקים בו – מחזיקים בחפץ שלפני יאוש, ולכן **הרי הוא של בעליו**.

נמצא שיש לדייק בבחירת הגדרה נכונה של המציאות, כי דין בעלות החפץ **משתנה לפי הגדרות אלו** (אם הוא "זוטו של ים" – הרי הוא של המוצא, ואם הוא "יאוש שלא מדעת" – הרי הוא של המאבד).

מדוע אבידת "זוטו של ים" היא של המוצא

הפקר או יאוש

נחלקו הראשונים בשאלה: מדוע אבידה, אפילו שיש בה סימן – הרי הוא של מוצאה, אם נפלה לזוטו של ים, כדלקמן:

- **שיטת התוספות** (במסכת בבא מציעא דף כ"ב: ד"ה איסורא), **הרשב"א והריטב"א** (בסוגייתנו, וכך נוקטים נתיבות המשפט ותרומת הכרי (סימן רס"ב-ג)): **גזירת הכתוב שיהיה הפקר**, שחפץ שאבד מבעליו, באופן שהוא כאבוד גם לכל אדם, ובדרך הטבע אין לו הצלה (כחפץ שנפל לזוטו של ים או לשלוליתו של נהר) – התורה מתייחסת אליו, שלא כאבידה רגילה אלא **כהפקר גמור**.

הפקר

- **שיטת הרמב"ם** (הלכות גניבה ואבידה ו-ב), **התוספות** (במסכת בבא מציעא דף כ"ז. ד"ה מה, בשם הירושלמי, וכך נוקט **שולחן ערוך הרב** (הלכות מציאה ופיקדון אות י"ט)): **מדין יאוש בעלים**, ולמרות שכל אבידה שיש בה סימן אין הבעלים מתיימרים ממנה – זה דווקא כאשר האבידה זמינה למציאה

יאוש

לפני שאר בני אדם, אבל חפץ שאבוד לא רק ממנו, אלא גם מכל אדם אחר בעולם – **בוודאי שהבעלים מתיאשים ממנה**, ואפילו אם עומד וצווח שאינו מתיאש – **בטלה דעתו אצל כל אדם** (וכפי אמר אחד הת"ח, שיש כאן כעין "חידוש" לשוני, בניין "התפועל", שהבעלים "התיואש" מהחפץ, כלומר מתיאש בעל כורחו, בין ירצה ובין לא ירצה...).

ובענייננו – יש נפק"מ אם נדון מדין "הפקר" או מדין "יאוש", שאם נגדיר את ספר התורה כ"נפל לזוטו של ים" – אזי אם נקרא **שהופקר** – בוודאי אין יותר מה לדון, **והחפץ יצא מרשות בעליו**, ומי שזכה יכול להשאיר את החפץ אצלו. אבל אם נקרא **שהתיאשו ממנו** – עדיין יש מקום לברר אם היתה גם ידיעה על אובדן הספר, אחרת – יש מקום לומר שזה "יאוש שלא מדעת", ולא הוי יאוש, כפי שנברר בס"ד.

יאוש שלא מדעת בזוטו של ים

ולפי הצד ש"זוטו של ים" הוא מדין **יאוש** – יש חקירה באחרונים, אם דין "יאוש שלא מדעת" – לא הוי יאוש" נוגע גם להיתר הזכיה בזוטו של ים, או שאין קשר בין שני הנושאים, כדלקמן:

- **דעת נחלת דוד** (בבא מציעא דף כ"ב ד"ה שטף נהר) לבאר בדעת **המגיד משנה**, שכיוון שלמדנו בסוגיית "יאוש שלא מדעת" – לא הוי יאוש", שתמיד יש צורך בידיעת הבעלים כדי להחיל את היאוש, כך גם בזוטו של ים – **צריכים הבעלים לדעת** שאבד להם החפץ (ולהתיאש או "להתיואש"), עוד לפני שיגיעו ליד המציל. ויש בזה חידוש, שצריך את **ידיעת הבעלים** למרות שלא אכפת לנו **תוצאת** ידיעה זו, שהרי אפילו אם לא יתיאשו – אנו קובעים **שהיאוש חל בכל אופן**.

- **דעת אור שמח** (על הרמב"ם, וחידושי רבי מאיר שמחה על הש"ס) שכיוון שאין חיוב השבת אבידה בחפץ זה, כיוון שאבוד ממנו מכל אדם – מועיל היאוש גם **כשהאבידה כבר בידו**. וזה בניגוד לאבידה רגילה שאין בה סימן, שכל עוד לא היה יאוש – הרי המוצא נחשב **לשומר של הבעלים**, וכאילו החפץ מונח ביד הבעלים, ואין **יאוש בחפץ שברשותו**, אבל בחפץ שהתורה פטרתו מהשבה, ולא נעשה שומר אבידה – הרי הממון כאילו מונח ברשות הרבים ולכן **זוכה ביאוש**.

ידיעת
בעלים

אין צריך
ידיעה

ובענייננו – יש חשיבות לחקירה זו, שאם נאמר שספר התורה מוגדר כ"זוטו של ים", יש הגיון רב לומר שכאשר הסבא הוגלה למחנות, **נשאר ספר התורה בבית הכנסת**, ורק אח"כ נלקח משם, ממילא **לא היתה ידיעת בעלים** לפני שמישהו אחר זכה בספר זה, אי"כ יש בזה "יאוש שלא מדעת – לא הוי יאוש", ובמחזיק לא זכה בספר. יתירה מזו: ייתכן לומר שהסבא נהרג, **ובנו ירש אותו**, וספר התורה היה **עדיין בשלמותו** בבית הכנסת, וכשלקחוהו הפורעים – **לא ידע מזה הבן** (שהוא הבעלים החדש) **כלום**, וא"כ הנטילה היא לפני הידיעה, ו"יאוש שלא מדעת – לא הוי יאוש". בשני המקרים שתוארו כאן – לפי נחלת דוד בדעת המגיד משנה – **לא זכה המוצא בספר התורה**, שכן לא היתה ידיעה מוקדמת של הבעלים (הסבא או הבן).

קניין לגוי ביאוש

גוי קונה
ביאוש?

האחרונים הסתפקו אם יש לגוי יכולת לזכות מישראל בחפץ לאחר יאוש, כדלקמן:

- **בנתיבות המשפט** (סימן ק"ה-ב) כתב **שגוי אינו קונה ביאוש**, כיוון שהפסוק "**כל אבידת אחיך אשר תאבד ממנו ומצאתה**" כתוב דווקא לגבי ישראל.
- **ובכסף הקדשים** (סימן ק"ה-ה) כתב שלא שייך יאוש בגוי, שרק בישראל חידשה התורה שיאוש אינו הפקר, רק בצירוף שינוי רשות או באבידה. אבל גוי קונה רק בהפקר גמור כגון בהצלה מזוטו של ים, אבל כיוון שבדין תורה דנים אותם גם עפ"י דיניהם – יוצא שגם במקרה זה **אינם זוכים כלל**.
- **אמנם בבאר יצחק** (יורה דעה סימן כ"ג) הקשה על הנתיבות, מדברי רש"י (במסכת גיטין דף ל"א.), **המבאר שקונה ביאוש**.
- **ותירץ בטבעת החושן** (סימן רס"ב) שרש"י לשיטתו **שיאוש מטעם הפקר** – בזה גם גוי יכול לקנות, אבל אם יאוש אינו כהפקר, ולא יוצא מהיהודי עד שיגיע לרשות הזוכה – **חידוש קנייני כזה אין בגוי**.

אינו
קונה

קונה

יאוש
מטעם
הפקר

ובענייננו – לפי הנתיבות אין זכיה לגוי מטעם יאוש, א"כ אם נדון את לקיחת ספר התורה **מדין יאוש** – **לא זכה בו הגוי**, והרי זה גזל בידו, והדין הוא **שיש להחזירו לבעליו** (אלא א"כ יש בזה יאוש ושינוי רשות אצל הזוכה הבא).

דין חפץ שנפסקה מציאותו כ"זוטו של ים"

יצא
ממקום
נפילתו

יש עוד לדון בענייננו במציאות שספר התורה נשאר במקומו עד אחרי המלחמה, ורק אח"כ באו ולקחוהו ממקומו.

אם דנים את ספר התורה מצד **"זוטו של ים"** – יש לפנינו מצב חדש, של חפץ **שיצא ממקום נפילתו**, והפסיק להיות **"זוטו של ים"** עוד לפני שמשיהו זכה בו (כגון שהחפץ עלה מן המים השוצפים אל היבשה, ועתה הוא נמצא בחוף מבטחים). ויש לחזור ולחלק את הדיון לפי חילוק הביאור מהו **"זוטו של ים"**:

- לפי מי שדן **מדין "הפקר"** – פשוט שהפקר הוא דבר בלתי הפיך, והחפץ לא חוזר מעצמו לידי בעליו, ונשאר הדין המקורי, **שכל הקודם זוכה**. וכך למד **דבר אברהם** (ב-טז אות ד-ה), שחפץ שאבוד ממנו ומכל אדם **יצא מרשותו מיד**, ולכן אם חזר ונעשה "לא אבוד" – צריך לחזור ולזכות בו.

- ולפי מי שלומד מדין **יאוש**, והגדרת היאוש (כנלמד לעיל בשם הראשונים) הוא שיש **היתר זכיה** לכל אדם לבוא ולקחת את החפץ לעצמו, מאחר שבעליו התיאשו ממנו, וכל עוד לא לקחו את החפץ – **נשאר החפץ בידי בעליו**, בכל מקום שהוא – כאן יש מקום **לחדש חזרת בעלות**.

א"כ – לצד זה של **"זוטו של ים"** מדין יאוש – מה דין יציאת החפץ ממקום נפילתו – יש בזה דעות באחרונים, כדלקמן:

- דעת **נתיבות המשפט** (בסימן רס"ב-ג) שאם **פסק היאוש** – אין צריך בעליו לחזור ולזכות בו, ומעתה כבר **אין היתר זכיה לשום אדם** לזכות בו, אלא – כיוון שיש בו סימן – **צריך להשיבו לבעליו** (ובאר בערוך **השולחן** (סימן רס"ב-ח) שכל היאוש הוא מחמת אונס, וכשחלף האונס ורואה את החפץ – בטל היאוש, ועוד יש מי שבאר שכל יאוש הוא מחמת **סילוק ומחילה**, וכשבטל היאוש – יש בזה **מחילה בטעות**).

צריך
השבה

- הרי אלו שלו
דעת תרומת הכרי (סימן רס"ב, ד"ה והנראה) שאי אפשר לזכות בחפץ ללא מעשה זכיה אפילו שכלה היאוש, וראיה מדין שור הנסקל שהוזמו עדיו (במסכת כריתות דף כ"ד) שכל הקודם – זוכה בו. והרי כשהוזמו עדיו כבר כלה היאוש, ומכל מקום כל המחזיק זוכה. ומוכח שלא מועילה חזרה מיאוש (יעויין בחזון איש (בבא קמא יח-ג) שחילק בין סוגים שונים של יאוש, ולפי"ז נדחית ראיית תרומת הכרי).

- שינוי בזכות הבעלים
וגם בשערי יושר (שער ה-יב) הקשה מסברה על דברי הנתיבות, שלפי זה כל אבידה שהתייאשו בעליו ואח"כ מתו – א"כ בטל היאוש, ולא יוכל שום אדם לזכות בחפץ זה (שהרי ייתכן שהיורשים הם קטנים או שאינם יודעים על האבידה)? אלא פשוט שכאשר אדם מתייאש – חל על החפץ איזושהי השתנות בזכות הבעלים, וכשירשו היורשים – ירשו חפץ עם גירעון זכות זו, וא"כ כשכלה היאוש – בוודאי החפץ אינו חוזר לבעלים.

ובענייננו – לא יצאנו מידי ספק, לפי הצדדים דלעיל, שאולי ספר התורה מעולם לא יצא מידי הבעלים, שכן הזכיה בו היתה רק לאחר שעלה מזוטו של ים.

שלשון מצבי בעלות החפץ
[אמנם צריך לדייק ולומר שהספק (שמא החפץ לא יצא מבעליו) הוא על תחום אמצעי, שבין שני יאוש, כדלקמן:
- מצב א – לא ברשותו: בזמן המלחמה – כאמור, יצא החפץ מרשותו, מדין זוטו של ים, וכן"ל.

- מצב ב – חוזר לרשותו: מיד לאחר זמן המלחמה – ייתכן שהחפץ חזר לרשותו, לפי הנתיבות ואחרים, ומי שנטלו – לא זכה בו, שהרי "באיסורא אתא לידיה" (החפץ הגיע אליו באיסור, עוד לפני יאוש הבעלים, שהרי יאוש שלא מדעת לא הוי יאוש, ולא עוד – שבחפץ עם סימן – לפי כולם לא הוי יאוש).

- מצב ג – אפשרות זכיה לכל: לאחר שעברו כמה שנים – ורק אז בא מישהו ונטלו – ייתכן לומר שגם בחפץ עם סימן, מי שנטלו – זוכה בו, שכן הרי זה לאחר יאוש (כבגמרא במסכת בבא מציעא דף כ"ג; שראו מציאה ש"קדחו ביה חילפי", כלומר גדלו עליה צמחים, והתירוה למוצא).

מתי נקרא הממון "זוטו של ים"

ולסיום חלק זה, של הגדרת החפץ כ"זוטו של ים" – לפנינו הגדרה חשובה, המעמידה **באור חדש** את המקרה שבענייננו.

בשו"ת **אמרי יושר** (לגר"מ אריק, חלק ב-נט) התייחס למקרה הבא :

ספרי קודש נקנו מיד חיילי מדינת אוסטרייך (היא אוסטריה), שלקחו אותם בשלל מלחמה מיד הרוסים, שהוציאו בכוח מיד היהודים). הספרים היו סמוכים לאובדנם, שעמדו לחתוך אותם לניירות – האם דינם כזוטו של ים?

וענה אמרי יושר את הדברים הנצרכים לענייננו :

- כדי שממון ייקרא **"אבוד מכל אדם"** – צריך שהממון יהיה ממש אבוד, כגון שנשטף בנהר, או אווזים ותרנגולים שברחו, או דליקה שפרצה בעיר, ומישהו הציל מתוך הדליקה.
- אבל כאשר הממון נמצא **בידי בני אדם – ואפילו כוונתם לאבדו** – כל עוד שלא עשו זאת **אין החפץ נקרא "אבוד ממנו ומכל אדם"**, ולכן אינו זוכה לדין "זוטו של ים" (והביאור בזה לענ"ד, שכל עוד נמצא החפץ אצל בעל בחירה – יכול לעשות בו כל דבר, ואפילו – תמורת סכום מתאים – להחזירו לבעליו. והמקרה שלפנינו יוכיח, שמסתבר שאם יציעו לחיילים סכום גדול יותר מערך הנייר שרצו להפיק – מסתמא יאותו לתת את הספרים).
- וההגדרה הראויה לחפץ כזה נקראת **יאוש רגיל**, שאמנם מתיר למוצא לזכות בחפץ, אבל ייתכן שיש בזה "יאוש שלא מדעת" (כפי שלמדנו לעיל).

ובענייננו – לפי חידוש זה של אמרי יושר – **יש להטיל ספק גדול בהשוואת דין ספר התורה לדין "זוטו של ים"**, שהרי אין לנו עדות על מאורע המקרב אותנו ל"זוטו של ים", כגון מציאות שהספר עמד לפני כליון של שריפה או מפולת וכיוצ"ב, ומישהו מסר נפש להצלתו. וכיוון שכל זה אינו – נראה כרגע שאין לנו לדון מדין "זוטו של ים".

גזל ע"י
הגייס

סוגיית שיירה שעמד עליה גייס

דרך נוספת לדון את המקרה שבענייננו – הוא בדיני גזל, עפ"י סוגיית גייס על השיירה.

הברייתא (במסכת בבא קמא דף קט"ז:) עוסקת בשיירה שהיתה הולכת במדבר, ועמד עליהם גייס וטרפה, ועמד אחד מהן והציל – הציל לאמצע, ואם אמר אני אציל לעצמי – הציל לעצמו וכו'.

ובנוסח דומה נפסק בשולחן ערוך (סימן קפ"א-א): שיירה שהיתה הולכת במדבר ועמד עליה גייס וטרפה – אם אינם יכולים להציל מידם, ועמד אחד מהם והציל – **הציל לעצמו** (ומה שלא חילקו בין "אמר" ל"לא אמר" – כבר נדון בשיעור "דפי עיון" למסכת בבא קמא פרק עשירי "פירוק שותפות במצב של הפסד").

ובסמ"ע (סימן קפ"א-א) למד שיכולתו לזכות היא בגלל ששאר חברי השיירה **התייאשו מנכסיהם.**

יאוש

והקשה נתיבות המשפט (בסימן קפ"א-א) אפילו שהתייאשו מנכסיהם – איך יזכה ללא שהיה גם **שינוי רשות?**

ובאר, שכיוון שעמד עליהם הגייס – הרי ממילא הממון מקבל דין של **"זוטו של ים"**, ונעשה הפקר לכל ומותר בזכיה לכל, ואין צריך שינוי רשות (ומוכח שדעתו שונה מדעת אמרי יושר לעיל, שכן החפץ כאן עדיין לא נמצא במצב של אובדן וכליו, ובכל זאת דנים עליו כזוטו של ים).

זוטו של
ים

א"כ בענייננו, בין לפי **הסמ"ע**, ובוודאי לפי **נתיבות המשפט** – כאשר שללו הנאצים ימ"ש את ספר התורה – היה **יאוש בעלים**, ולכן מי שזכה בספר זה מהם – **הרי אלו שלו, ואינו צריך להשיבו לבעליו** (ובהמשך נדון, בס"ד, בתקנת השוק להחזיר את החפץ לבעליו, ובתקנת "לפנים משורת הדין").

הגדרת חפץ כנקנה בתורת כיבוש מלחמה

הגמרא (במסכת גיטין דף ל"ח.) לומדת ש"עמון ומואב טהרו בסיחון", ומכאן למדו חז"ל ש**כיבוש מלחמה קונה**, שהרי נאמר "אל תצר את מואב",

כיבוש
מלחמה

שהיה אסור לנו לכבוש את מואב, אבל אחרי שסיחון מלך האמורי כבש את ארץ מואב, ונעשתה מעתה ארץ סיחון – הותר לנו לקחתה מסיחון.

הלכה זו, שכיבוש מלחמה קונה – נוהג בעל האומות, שהם קונים זה מזה, ואפילו אם כבשו מישראל, כמבואר בסוגיה (בגיטין שם), וכן מובא בגמרא (במסכת סנהדרין דף צ"ד): **"אף ממונם של ישראל – כיוון שנפל ביד עכו"ם (במלחמה) – מיד טהר"**, דהיינו: אין זה גזל אלא קניין רגיל כאחד מן הקניינים.

[ובספר דבר אברהם (חלק א-י) הסתפק בדיון "כיבוש מלחמה קונה" אם הכיבוש עושה גם מעשה קניין חדש (נוסף על הקניינים הרגילים), שנחדש רק במלחמה, באופן שמיד עם כיבוש הארץ לפני המנצח כדרך הכבישה – כבר קנה את הארץ וכל אשר בה, וזהו שנקרא "חזקת מלחמה", וממילא אין צריך לעשות עוד שום קניין חזקה בקרקע, או שנאמר שעיקר החידוש בכיבוש הוא רק שמסתלק דין הגזל, שבמלחמה לאו גזל הוא, וכן מסתלק הדין, שדבר שאינו שלו לא תופס בעלות, אבל בכיבוש מלחמה רשאי ויכול הוא לקנות אפילו בעל כורחם של בעלים, אבל קניין עדיין צריך, לכל דבר ודבר כהלכות קניינו כקונה מן ההפקר, לפי שאין הכבישה מצד עצמה מעשה קניין, וכל עוד לא עשה קניין – עדין לא קנה הכובש. ויש להוכיח מהגמרא בגיטין (דף ל"ז): שגוי קונה גוי גם בחזקה מכוח "עמון ומואב טהרו בסיחון", דהיינו מכוח כיבוש מלחמה. ויעוין שם עוד שהביא ראיות גם לצד שני, ומסיק כצד הראשון, שיש קניין חדש הנקרא "כיבוש מלחמה", ואין כאן מקום להאריך].

צורך
בקניין
נוסף על
עצם
הכיבוש

ובענייננו – אם נלמד שיש בביזת ספר התורה משום **כיבוש מלחמה** – אכן יוצא **הספר מיד בעליו הקודמים** וזכו בו הקלגסים שבזוהו.

אלא שיש להעיר בזה, כדלקמן:

- **הרמב"ם** (בהלכות עבדים ט"ד) כתב: **מלך עכו"ם שעשה מלחמה ... אם הרשה לכל מי שירצה שילך ויגנוב מאותה אומה שהיא עושה עמו מלחמה, שיביא וימכור לעצמו, ... הרי דיניו דין וכו'.**

- **מדויק בדבריו**, שדווקא אם הביזה נעשתה **בציווי השלטון** – אז יש מקום לומר שהבוז זכה בנכס. ואם עשה זאת מיוזמתו, ללא קבלת היתר מהשלטון – אין זה כיבוש מלחמה אלא **סתם גזל...**
- **ועוד מדויק** – וכך פוסק למעשה **מרת הגרי"ש אלישיב** שליט"א (בקובץ תשובות א-רי"ז) – שצריך דווקא שהביזה תהיה **בזמן המלחמה ממש**. אבל במקרה שהגויים פושטים את ידיהם **שלא בזמן מלחמה**, אלא שהשוד התחיל אפילו שהיהודים היו לבטח בארצם תחת ממשלתם, ושדדו מהם כל חפצי ערך שנמצאו אצלם – אין זה שלל כיבוש מלחמה כלל אלא **מעשה שוד וגזל וחמס**.

א"כ בענייננו – אין וודאות שספר התורה נשלל **ככיבוש מלחמה** (ואז הרי הוא של מחזיקו), או **כמעשה שוד וחמס** (ואז הרי הוא של בעליו הקודמים).

מעבר משורת הדין ללפנים משורת הדין

- אם נרכז** (כסיכום ביניים) את מה שהשגנו עד כה – נמצא **שיש בידינו כמה ספיקות** אם מחזיק ספר התורה זכה בו או לא, כדלקמן:
- ספר התורה **מעולם לא הופקר**, אלא לכל היותר **התיאשו ממנו**.
- אם נגדיר את הספר **כנפל לזוטו של ים** – לצד שהוא הפקר – **הרי הוא של המוצא**.
- אם זוטו של ים אינו מדין "הפקר" אלא מדין "יאוש" – יש צד של **יאוש שלא מדעת**, שלא נודע לבעליו על אובדנו (לא לבעלים ואולי לא ליורשיו), וא"כ לא הוי יאוש, והמוצא **לא זכה בו**.
- וכן ייתכן לומר שגוי **כלל לא זוכה ביאוש**, וא"כ בוודאי שצריך להשיבו לבעליו.
- וכן ייתכן שאמנם החפץ היה "זוטו של ים", אבל אח"כ **יצא ממצב זה**, וחזר להיות של בעליו, וא"כ משלב זה (עד היאוש המחודש לאורך זמן) המוצא **לא זוכה בחפץ**.
- וייתכן גם לומר, לפי אמרי יושר (והנתיבות חולק), שבזיזת בני אדם אינה נקראת זוטו של ים, והמוצא **לא זכה בו** מדין זה, אלא רק מיאוש (ואולי הוי יאוש שלא מדעת, והמוצא לא זכה בו).

- ויש אפשרות לומר שהחפץ נקרא **גזול**, וא"כ המוציא מיד הגזול **קנה את החפץ** ביאוש ושינוי רשות, או ב"זוטו של ים". אבל אם לא היתה ידיעת הבעלים כדי להתייאש, וכשהיה יאוש – כבר היה לאחר ש"באיסורא אתא לידיה", וא"כ המוצא **לא זכה בחפץ**.
- קיימת גם האפשרות שהמחזיק זכה בו מכוח **כיבוש מלחמה**, אלא שיש ספק גדול גם בזה.

אמנם יש לזכור שדברינו עד עתה הם רק **צדדים להטיל ספק** בזכייתו של המוצא, הן ע"י הספק אם המציאות שבעניינו נקראת "זוטו של ים", אם כדנים מכוח יאוש – להראות צדדים של "יאוש שלא מדעת", אם מכוח גזל – להראות שלא היה שינוי רשות, ואם מכוח כיבוש מלחמה – להראות שהמציאות לא היתה בגדר זה. אבל כמובן **שהמוצא יכול לומר "קים לי" פהגדרות האחרות**, שמרחיבות את הגדרת "זוטו של ים", או שאינן חוששות שהיה כאן "יאוש שלא מדעת", או דקובעות שהיה יאוש ושינוי רשות, או כיבוש מלחמה. מכל מקום – כתוצאת החשבון, מספק **יכול המחזיק להשאיר את ספר התורה בידו מעיקר הדין**.

יכול
לומר
קים לי

אבל עדיין יש אפשרות לדון עם המוצא מכוח "לפנים משורת הדין" (כפי שהביא הרמ"א, וכפי שיתבאר לקמן בס"ד).

השבת הספר מכוח "לפנים משורת הדין"

דין השבה לפנים משורת הדין כבר נדון בגמרא (במסכת בבא מציעא דף כ"ד:), לגבי החזרת אבידה לישראל בשוק של רוב גויים, וגם **הובא להלכה בשולחן ערוך** (סימן רנ"ט-ה): אע"פ שמן הדין במקום שרוב עובדי כוכבים מצויים אפילו נתן ישראל בה סימן אינו חייב להחזיר – **טוב וישר לעשות לפנים משורת הדין להחזיר לישראל שנתן בה סימן**. **וברמ"א**: אם הוא עני ובעל האבידה עשיר – אין צריך לעשות לפנים משורת הדין.

לפנים
משורת
הדין

ובהמשך ההלכה (בסימן רנ"ט-ז, בדין המציל מזוטו של ים או מהנמר והדוב וכיו"ב – הרי אלו של המוצא) – הוסיף **הרמ"א** את המילים הללו: ומכל מקום **טוב וישר**

ד פ י - ע י ו ן

להחזיר (כמו שנתבאר סעיף ה'). ואע"ג דמן הדין אין חייבים להחזיר באבידות אלו – אבל אם גזר המלך או בית הדין – **חייב להחזיר מכוח "דינא דמלכותא" או מכוח "הפקר בית דין הפקר"**.

תקנה נוספת להשבת החפץ – גם בנושא **גניבה וגזילה** – נמצא בשולחן ערוך (בסימן שס"ח) הקונה מן הגנב לא היה צריך להחזיר הגניבה, אלא א"כ יודעים אנו שלא התייאש, אבל **נהגו להחזיר כל גניבה**, ואין לשנות מן המנהג, ואין חילוק בזה בין גנב לגזלן, שבכל ענין מחזיר דמיו ונוטל את שלו.

ועוד הלכה בשולחן ערוך (סימן שנ"ז) כך נוהגים עכשיו **להחזיר כל גניבה**, אפילו לאחר יאוש ושינוי רשות **מכוח דינא דמלכותא**.

כפיה על לפנינים משורת הדין

ובעוסקנו בדין זה (של עשיית הישר והטוב) – יש לברר אם כופים בימינו על לפנינים משורת הדין, ויש בזה **מחלוקת ראשונים** (הבאה לידי ביטוי גם להלכה ברמ"א (סימן י"ב-ב)), כדלקמן:

- **דעת הרא"ש** (במסכת בבא מציעא פרק שני אות ז', וכמוהו פוסק הרמ"א בדעה ראשונה) **שאין ביד יכולים לכוף להיכנס לפנינים משורת הדין**, אע"פ שנראה להם שהוא ראוי (ובביאור הגר"א סימן י"ב-ח הראה מקור בגמרא בסוגיית **יעוץ לקניית דינר** (במסכת בבא קמא דף צ"ט; שרבי חייא יעץ לאשה לקנות דינר ונמצא פסול, והחליף לה מרצונו לפנינים משורת הדין) כדעה זו).

- **דעת המרדכי** (במסכת בבא מציעא פרק שני, סימן רנ"ז, בשם הראב"ה, וכמוהו פוסק הרמ"א בדעה שניה) **שביד יכולים לכפות להיכנס לפנינים משורת הדין** (ובביאור הגר"א סימן י"ב-ט הראה מקורות בגמרא בסוגיית **ארנק שנמצא בשוק הדייסה** (במסכת בבא מציעא דף כ"ד; שפסקו להחזיר אבידה עם סימן לישראל בשוק של רוב גויים) ובסוגיית **הסבלים ששברו חבית יין** (במסכת בבא מציעא דף פ"ג, שנפסק לא רק שאין לגבות מהם על נזקם, אלא גם שצריך לשלם להם את שכרם) כדעה זו).

אין
כופים

כופים

ובפתחי תשובה (בסימן י"ב-ו) הביא את דעת הב"ח, שהכריע במחלוקת כדעת "יש אומרים", שאפשר לכפות על "לפנים משורת הדין". ועוד הוסיף את ההערות הבאות:

- גם הצד החולק – אולי זה רק כשמדובר **לכפות את העני לשלם לעשיר** – כאן כבר אין צורך לעשות לפנים משורת הדין.
- **התומים** (סימן י"ב-ד) כתב שה"כפיה" האמורה כאן היא **כפיה בדברים** (שאומרים לו: חייב אתה לעשות כן, ואם לא – הרי אתה עבריין), ואין לכפות לא בשוטים ולא בנידוי.
- **יש סברה בזה** (שלא לכפות בכוח), שהרי גם **בדין גמור** יכול הנתבע לומר "יקים לי" כצד השני (אפילו כדעת מיעוט), ואי אפשר לכפותו, ק"ו כאשר אין זה דין גמור, ורוב הפוסקים מכריעים בצד שאי אפשר לכפותו.

ש"ך וקצות: תקנה אחת או כמה תקנות

חילוק
בתקנות
להשיב

- יש** בעניין המנהג להחזיר לפנים משורת הדין **מחלוקת אחרונים** בשאלת איכות התקנות (וגם בשאלה כמה תקנות יש כאן), כדלקמן:
- **הש"ך** (סימן שנ"ו-י) כתב שאפילו שאין אומרים "דינא דמלכותא דינא" נגד דין התורה – מכל מקום כך דנים, כיוון שזה המנהג הנוהג בישראל (ואפילו שאין הולכים אחר מנהג גרוע, שהוא נגד הדין – אבל כאן כן הולכים אחריו, שזוהי צורת התקנה, ויש ביד חכמי הדור לתקן תקנות). א"כ למרות שהבעלים התייאשו מרכושם – **חייבים להחזיר להם** עפ"י התקנה הנ"ל.
 - **קצות החושן** (סימן רנ"ט-ג) חולק על הש"ך, ולומד שאין זה מנהג גרוע, אלא מנהג טוב וישר, שיש לו **רמז בגמרא**, וכתבו **המרדכי** בשם **הראב"ן והראב"ה**, ויאות לעשות לפנים משורת הדין.

ומבאר מרן הגרי"ש אלישיב שליט"א, שמחלוקת קצות החושן והש"ך היא בשאלה **אם יש קשר** בין דין להחזיר אבידה לפנים משורת הדין מכוח עשיית הישר והטוב, ובין תקנת השבת הגניבה לבעליה, או שאין קשר כזה. ויש בזה נפק"מ לדין, גם בענייננו:

- **לפי קצות החושן** – שהכל הוא תקנה אחת – צריך לברר אם יש כאן עשיר ועני, ואם יש מקום לעשיית הישר והטוב (אולי חשוב יותר שספר תורה כזה יהיה בקהילה בגרמניה, ששם הוא יחיד, ובארץ יהיה אחד מתוך רבים).

ד פ י - ע י ו ן

- **לפי הש"ך** – אין קשר בין התקנות, ותקנת החזרת הגניבה אינה שייכת לעשיית הישר והטוב, ולא הוזכר בה עשיר ועני, אלא **יש להשיב בכל אופן**.

ומרן שליט"א מכריע לפסוק כהש"ך (שאין לקשור את התקנה לעשיית הישר והטוב), ולכן **יש להשיב את ספר התורה לבעליו**.

סיכום ומסקנות

סיכום

ספר תורה שנמצא לאחר אובדן בשואה, האם ניתן לדרוש להשיבו לבעליו? ונאמרו בעניין זה נושאים הבאים :

- הכרת מושגי יסוד **הפקר**, **יאוש**, **זוטו של ים**, **יאוש שלא מדעת**.
- **מחלוקת ראשונים** לגבי אבידה שנפלה לזוטו של ים – מדוע היא של מוצאה, מדין **הפקר** (תוספות, רשב"א, ריטב"א, וכך נוקטים הנתיבות ותרומת הכרי) או מדין **יאוש** (רמב"ם, תוספות, וכך נוקט שולחן ערוך הרב).
- לגבי השאלה אם יש קשר בין זוטו של ים ליאוש שלא מדעת – לומד **נחלת דוד בדעת המגיד משנה**, שאמנם אין צריך יאוש מפורש (שהתורה מייאשת גם אם לא מתייאש מעצמו), אבל צריך **ידיעה מוקדמת** של הבעלים. ואילו **אור שמח** חולק, שגם ידיעה מאוחרת מספיקה.
- **האחרונים הסתפקו** אם יש לגוי יכולת לזכות מישראל בחפץ לאחר יאוש, ו**נתיבות המשפט** לומד שגוי **אינו קונה ביאוש**, ורש"י (שאינו לומד כן) הוא כיוון שיאוש הוא מטעם הפקר.
- חפץ **שיצא ממקום נפילתו**, והפסיק להיות "זוטו של ים" עוד לפני שמישהו זכה בו, לצד שזוטו של ים הוא מדין יאוש – דעת **נתיבות המשפט** שפסק היאוש – **פסקה זכות הזכיה מהציבור**, ויש להשיבו לבעליו, ו**תרומת הכרי חולק**.
- **ומדויק** שיש שלושה מצבים בדין זה : **א.** החפץ בזמן המלחמה לא ברשותו, מדין זוטו של ים. **ב.** החפץ **חוזר לרשותו** לאחר המלחמה, כשנפסק זוטו של ים. **ג.** הרבה אחרי המלחמה – החפץ **חוזר להיות במצב של יאוש** (כבסוגיית קדחי ביה חילפי).

- **אמרי יושר** מחדש שאבוד ביד בני אדם (ואפילו מתכוננים לאבדו בידים) **אינו נקרא זוטו של ים**, כיוון שעדיין יש בחירה לשלם ולהציל את החפץ מידם.
- **שיירה שעמד עליה גייס** – המציל הציל לעצמו או מדין **יאוש** (סמ"ע), או מדין **זוטו של ים** (נתיבות המשפט).
- **כיבוש מלחמה** ("עמון ומואב טהרו בסיחון" – בגמרא בגיטין) – **מתיר את החפץ** של הנכבש ומעבירו לכובש (ובדבר אברהם מסתפק אם צריך עוד קניין או שהכיבוש הוא המתיר). אמנם **מין הגריש"א** מחלק שצריך דווקא **בציווי השלטון** ודווקא **בזמן המלחמה ממש**, אחרת הרי זה גזל ושוד רגילים.
- וכל דברינו עד עתה הם רק **צדדים להטיל ספק** בזכיתו של המוצא, אבל כמובן שהמוצא **יכול לומר "קים לי" פהגדרות האחרות**, ומספק **יוכל להשאיר את החפץ בידו מעיקר הדין**.
- ובדינים אלו יש גם **תקנות להשיב לפנים משורת הדין**, הן בעניין השבת **אבידה עם סימן ברוב גויים**, והן – לדעת הרמ"א – להשיב **אבידה עם סימן גם בזוטו של ים**.
- ויש **מחלוקת ראשונים** בנושא **כפיה על לפנים משורת הדין**, שדעת **הרא"ש** שאין כופים, ודעת **המרדכי** שכופים, ולהלכה יש בזה שתי דעות **ברמ"א**.
- כמו כן יש תקנות גם **להשבת הגניבה והגזילה**, אלא שנחלקו הש"ך והקצות אם הן בכלל תקנת השבת האבידה לפנים משורת הדין (ונפק"מ אם צריך עני ועשיר ואם שייך לדין "ועשית הישר והטוב").
- **מין הגריש"א** מכריע בתשובה דומה (לגבי כתר תורה שנמצא לאחר שאבד בשואה) **כהש"ך**, שכופים על **השבת הגזילה** גם ללא דין עשיר ועני וגם מעיקר הדין (ללא צורך בעשיית הישר והטוב).